

171

MAJA MATIĆ
Filološki fakultet u Beogradu

TEORIJSKI, DIDAKTIČKI I PRAKTIČNI ASPEKTI PREVOĐENJA

Ulrich Kautz, *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*,
München, Iudicium und Goethe-Institut, 2000, 632

Teorija prevodenja, mnogo mlada od prevodilačke prakse, bavi se vrlo širokim spektrom pitanja: od apstraktne rekonstrukcije dešavanja u prevodiočevoj glavi do postupaka i strategija koji bi trebalo da budu putokaz u toku konkretnog prevodilačkog posla. O ovim i mnogim drugim aspektima prevodenja mnogo je napisano, dok se obrazovanje prevodilaca nekako podrazumevalo. Braneci razlog postojanja nauke o prevodenju, translatolozi često nisu svesni da bi njihova nastojanja bila uspešnija kada bi u većoj meri uvažavali prevodilačku praksu i nastavu prevodenja.

Publikacije o didaktici prevodenja, namenjene onima koji treba da nauče druge kako se prevodi, doskora su bile prilično malobrojne. Ulrich Kauc (Ulrich Kautz) pokušao je da na jednom mestu sakupi sve relevantne činjenice o prevodenju kao predmetu podučavanja, ne samo na univerzitetima, nego svuda gde postoji potreba za obrazovanjem prevodilaca. Kvalifikovani prevodioci su zapravo uvek bili deficitarni, a globalizacija i druge, manje ili više burne promene bezmalo imperativno nalažu intenzivnu razmenu najraznovrsnijih informacija.

U prvom, uvodnom poglavlju ovog priručnika čitalac se upoznaje sa okolnostima u kojima je nastala ova knjiga, tj. kao projekat Gete-Instituta, i ukratko se obaveštava o njenim potencijalnim korisnicima, sadržaju i načinu korišćenja.

U drugom poglavlju skiciran je profil zanimanja *prevodilac* čija bi definicija mogla glasiti: Stručnjak za tekst koji od predložaka baziranih na pisanim ili usmenim informacijama proizvodi tekstove putem kojih drugi komuniciraju. Pojam prevodenja Kauc takode shvata na najširi mogući način: Prevodenje nije samo prekodiranje teksta s jednog jezika na drugi, već obuhvata i veliki broj delatnosti koje su, na prvi pogled, sastavni deo drugih profesija (npr. pisanje tekstova, rezimea, komentara, lokalizacija softvera, prethodna i naknadna obrada tekstova za potrebe mašinskog prevodenja, poznavanje drugih kultura itd.). Da bi se prevodilo kvalitetno i kompetentno,

nisu dovoljne samo „opšta kultura”, jezička i kulturna kompetencija, kreativnost i intuicija, radoznalost i fleksibilnost, već se moraju poznavati osnovni pravci nauke o prevodenju i prevodilački metodi, kao i sve ono što se podrazumeva pod „translacionom kompetencijom”: sposobnost analiziranja prevodilačkog zadatka i polaznog teksta, odabir najprimerenije strategije prevodenja u datoj prevodilačkoj situaciji, „proizvodnja teksta cilja” i njegovo grafičko oblikovanje, tehnike istraživanja, npr. pronalaženje, korišćenje i stvaranje terminoloških resursa. Ovo poglavlje se završava kratkim osvrtom na profesionalnu etiku i preporukama za sprovođenje kvalifikacionih ispita za translatološke studije.

Treće poglavlje predstavlja jezgrovit istorijat nauke o prevodenju čiji se predmet definiše dvojako – prevodenje kao proces i prevod kao proizvod – što bi trebalo da bude polazište za formulisanje opštevažećih tehnika, strategija i metoda prevodenja. Nakon pregleda najvažnijih razvojnih etapa ove discipline – teorije ekvivalentnosti, *Stylistique Comparée*, translatološke lingvistike teksta i pragmatike, interdisciplinarnе nauke o prevodenju i funkcionalne translatologije – sledi pomalo pesimistična konstatacija da ne iznenađuje što većina predavača i studenata prevodenja do nedavno nije imala pozitivno mišljenje o translatologiji, a da su najnegativniji odnos prema ovoj disciplini imali aktivni prevodioci. Teorijski aspekti prevodenja ocenjivani su kao isuviše normativni, udaljeni od realnosti i u suštini nebitni, dok je bilo kakva ekvivalentnost između izvornika i prevoda shvatana kao nametanje dogmatskih postulata. Translatološki obrt dogodio se pojavljivanjem interdisciplinarno, funkcionalno i pragmatički orijentisanih radova u kojima se itekako uzimaju u obzir praktični i didaktički aspekti prevodenja. Kao najvažniji predstavnici ove najnovije orijentacije se navode H. J. Vermer (H. J. Vermeer), V. Vils (W. Wilss), H.G. Henig (H. G. Hönig), K. Nord (C. Nord), R. Štolce (R. Stolze) i dr.

Četvrto poglavlje je posvećeno pismenom prevodenju i didaktici pismenog prevodenja. U okviru procesa prevodenja se razlikuju dve faze: receptivna faza, tj. analiza ili recepcija polaznog teksta i produktivna faza, tj. prevodenje u užem smislu. Obe faze su izuzetno detaljno opisane i komentarisane pošto predstavljaju glavni sadržaj nastave prevodenja pisanih tekstova. Prevodilac najpre od poslodavca dobija polazni tekst i konkretni prevodilački nalog. Osnovni preduslov za dalje postupanje je razumevanje teksta koje se verifikuje i produbljuje njegovom analizom i pribavljanjem jezički ili tematski važnih informacija. Nezaobilazni nastavni sadržaji morali bi biti i tipologija tekstova, rad sa rečnicima i paralelnim tekstovima, kao i onima koji sadrže tzv. pozadinske informacije, korišćenje interneta, glosara i drugih resursa, te anketiranje informanata. Prevodenje, dakle, sledi tek nakon iscrpne „obrade” izvornika, koja može, a ponekad i mora da uključi i njegovo ispravljanje ili razjašnjenje. Novi tekst mora biti pre svega „funkcionalno adekvatan”, tj. sastavljen u skladu sa funkcijom koju mu je namenio nalogodavac. Prekodiranje izvornog teksta može biti otežano prevodilačkim problemima, tj. delovima izvornika koji se ne mogu reprodukovati u odnosu 1:1, već iziskuju leksičke, gramatičke, funkcionalno-stilističke, pa čak i semantičke transformacije. Postojeće klasifikacije prevodilačkih problema

173

svakako nisu potpune, što važi i za prevodilačke postupke, niti su univerzalno primenljive na sve parove jezika i/ili kultura. Prevodilački postupci, tj. mikrostrateške operacije kojima se služi prevodilac kako bi na funkcionalno adekvatan način ad hoc rešio određene prevodilačke probleme, mogu biti gramatički ili semantički. Redakcija prevoda i njegovo konačno uobličavanje na kompjuteru predstavljaju dve poslednje etape na putu od originala do prevoda.

Drugi deo ovog poglavlja bavi se nastavom pismenog prevodenja i predstavlja možda i najbolji deo ovog priručnika koji bi inače bio tek relativno uspela sinteza dosadašnjih translatoloških dostignuća. Nakon razmatranja osnovnih pitanja (Ko može da podučava, a ko da uči prevodenje? Šta želimo da postignemo nastavom prevodenja?), sledi detaljna i argumentovana analiza kriterijuma za izbor tekstova (didaktička podobnost, autentičnost, tematika, težina, vrsta teksta, dužina, zanimljivost i aktuelnost). Kriterijumi se analiziraju iz didaktičke perspektive; predavači dobijaju vrlo konkretne sugestije koje su primenljive kako u pripremi nastave, tako i u njenoj evaluaciji. Praktična utemeljenost ovih preporuka se može proveriti na nekoliko desetina didaktiziranih nemačkih tekstova koje predavači mogu neposredno koristiti u nastavi ili uzimati kao modele za didaktizaciju tekstova po sopstvenom izboru. Svi tekstovi su detaljno komentarisani u smislu ispunjavanja kriterijuma za izbor tekstova, nastavnih ciljeva, tipova vežbi koje se mogu kombinovati s određenim tekstom, te priručnika i dodatnih materijala potrebnih za njegovo uspešno prevodenje. Jedno od pomoćnih sredstava može biti i tzv. protokol za didaktizaciju (nem. Didaktisierungsprotokoll), dat u obliku tabele u kojoj se napomene o nastavnim ciljevima i propratnim vežbama kombinuju s podacima iz konkretnog teksta. Na kraju poglavlja se problematizuje ocenjivanje prevoda, kao tipologija i bodovanje grešaka.

Peto poglavlje nosi naslov: „Usmeno prevodenje i didaktika usmenog prevodenja”. Analogno prethodnom poglavlju, i ovaj vid prevodenja se najpre analizira sa teorijskog aspekta, pri čemu se polazi od unilateralnog/bilateralnog konsekutivnog odn. simultanog prevodenja; takode se pravi distinkcija između receptivne i produktivne faze prilagođenim konkretnim prevodilačkim situacijama i zadacima. Konsekutivno prevodenje je gotovo nezamislivo bez efikasne tehnike beleženja, o čemu u ovom priručniku ima dovoljno informacija koje su podsticajne i za iskusne prevodioce. Deo knjige o didaktici usmenog prevodenja polazi od gore navedenih pitanja, a važan segment i ovde predstavljaju didaktizirani tekstovi, kao i posebna vežbanja namenjena razvijanju auditivne recepcije i sistema beleženja, bržem i preciznijem razumevanju usmenih tekstova, jačanju pamćenja, usavršavanju retoričkih sposobnosti i dr. Dužna pažnja se posvećuje evaluaciji koja se rukovodi skoro isključivo praktičnim aspektima (mogućnost i efikasnost pripreme, kvalitet i razumevanje izvornika, ako izvornik nije preveden u potpunosti, koje su informacije eventualno izostavljene, autokorekcija u toku procesa prevodenja itd.).

Šesto poglavlje pruža osnovne informacije o obrazovanju i specijalizaciji profesionalnih pismenih i usmenih prevodilaca, o mogućnostima organizacije translatoloških studija i eventualnim dilemama prilikom izrade kurikuluma.

174

U sedmom poglavlju o statusu pismenog i usmenog prevodenja u okviru školske nastave stranih jezika, autor se bavi dvama pitanjima: Šta je suština prevodenja kao sastavnog dela nastave jezika? Koju ulogu i funkciju pritom imaju vežbe prevodenja?

Poslednje poglavlje zapravo je pregled aktivnosti Gete-Instituta u oblasti pismenog i usmenog prevodenja, uključujući nekoliko kompletnih planova za organizaciju seminara za specijalizaciju profesionalnih prevodilaca, nastavnika stranih jezika i predavača koji već imaju iskustvo sa prevodilačkim kursevima.

Najvažnije reference o određenoj temi navedene su posle svake veće celine unutar poglavlja, što znatno olakšava selektivno čitanje ove publikacije, a zbirna bibliografija je ne samo izuzetno obimna, nego i anotirana, što smatramo posebnim kvalitetom. Drugi dodatak čini spisak nemačkih državnih univerziteta i viših škola na kojima se 2000. godine moglo studirati prevodenje.

Iako nominalno priručnik za nastavu prevodenja sastavljen na nemačkom jeziku, ova knjiga nije namenjena samo germanistima koji učestvuju u edukaciji prevodilaca, već svima onima koji se, iz bilo kog razloga, interesuju za prevodilaštvo.